

TAALBESCHOUWING: ZENDER – ONTVANGER

Doelen

- Bij gegeven uitspraken noteren wie de zender en de ontvanger is en in welke omstandigheden (situatie) het kan gezegd zijn.
- De bedoeling van boodschappen achterhalen en de reacties daarop beoordelen.
- Mogelijke en onmogelijke uitspraken in gegeven situaties beoordelen en aanpassen.
- Volgende termen aanwenden: zender, ontvanger, spreker, luisteraar, situatie, boodschap.

Materiaal

- CD
- Werkboek pag. 9–10
- de 9-vragenplaat

Lesverloop

1 Introductie – Motivatie

Voer eerst een kort klasgesprek. Wat doen jullie in de zomer? Vervelen jullie je wel eens? Wat doe je dan?

Zeg tegen de leerlingen dat ze gaan luisteren naar de plannen die twee jongetjes smeden op een zomerdag in de vakantie.

Beluister met de leerlingen CD.

Laat eerst reageren vanuit de beleving (vonden jullie het een leuk/grappig fragmentje? Deden jullie vroeger ook zulke dingen? Hoe oud denken jullie dat de jongetjes zijn?)

2 Kern

2.1 Leerfase

Gebruik dan de 9-vragenplaat om 1 zin te analyseren. Schrijf de zin op het bord.

Ik heb een plan: we bouwen een onderzeeboot!

Wie is de zender?	I van de jongetjes
Wie is de ontvanger?	het andere jongetje
Wat is de boodschap?	Zeggen dat hij een idee heeft
Waarom zegt hij het?	Hij wil dat ze samen een boot bouwen
Wat is de situatie?	Ze vervelen zich op een zomerdag
Hoe zegt hij het?	Heel enthousiast.
Welke middelen gebruikt hij?	Gewoon zijn stem
Wat is het effect?	Dat weten we niet. (een boot bouwen?)
Waarover gaat het?	Het bouwen van een boot.

De begrippen 'zender' en 'ontvanger' worden nu ook geïntroduceerd en gebruikt tijdens deze bespreking.

– De spreker = de persoon die de boodschap uitzendt = de zender

– De luisteraar = de persoon die de boodschap ontvangt = de ontvanger

Vul het bordschema verder aan met deze begrippen.

Analyseer samen met de leerlingen volgende zinnen:

1. Papa vraagt: "Kun je even kijken of de krant er al is?"
2. De meester zegt: "Els, het is een beetje koud in de klas."
3. Mama zegt: "Nu staat er weer geen melk meer in de ijskast!"

Hoe reageer je? Wat verwacht de spreker? Wat antwoord je als je wil plagen? Wat antwoord je als je wil helpen?... Hier kun je het begrip 'verborgen boodschappen' inbouwen. Er staat niet letterlijk wat de zender van de ontvanger verwacht, maar de ontvanger weet doorgaans wel wat de zender bedoelt en zal dan ook gepast reageren.

Kennen de leerlingen er misschien zelf nog enkele?

2.2 Oefenfase

De oefeningen in het werkboek worden zelfstandig gemaakt. Voor taalzwakkere leerlingen kan hier eveneens met duo's gewerkt worden.

Overzicht van de oefeningen:

1. Bij uitspraken noteren wie de zender en ontvanger is.
2. Noteren of het antwoord van de ontvanger al dan niet 'gepast' is. Bij een niet gepast antwoord zelf een goed antwoord schrijven.
3. De verborgen boodschap uit zinnen halen.
4. Noteren of een uitspraak mogelijk of onmogelijk is.
5. Begrippen zender, ontvanger,... verankeren door deze in een schema in te vullen.

Je kan het werkmoment van de leerlingen even onderbreken wanneer je merkt dat de oefeningen 2 en 4 door hen opgelost zijn. Het is immers mogelijk dat er verschillende meningen opduiken of iets gepast of ongepast is, of iets mogelijk of onmogelijk is. De argumentering van de leerlingen is dan doorslaggevend. Een tof moment van discussie dus!

3 Slot

3.1 Wat heb je vandaag geleerd?

Laat goed verwoorden wat vandaag geleerd werd. In een notendop: wie zender en ontvanger is van een boodschap / het hanteren van een ander taalgebruik, afhankelijk van de situatie en de persoon / Gepast reageren op verborgen boodschappen / Een uitspraak als mogelijk of onmogelijk bestempelen.

Bronvermelding: Van Nuffelen, B. (2003). *Onderzeeboot*. In: Terry, D. (red.). *Ik heb het tegen jou. Theaterteksten voor jongeren*. Hasselt: Afijn

Doelen

- Correcte zinnen bouwen met gegeven zinsdelen.
- De tweeledigheid van zinnen aanduiden en het onderwerp benoemen.
- Begrip en term zinsdeel versterken.
- Het onderwerp kunnen aanduiden in zinnen, zinnen aanvullen met een gepast onderwerp.

Materiaal

- Werkboek pag. 15–16
- Kopieerblad 20–24
- Schaar en plakband

Lesverloop

1 Introductie – Motivatie

Met de hele klas wordt een verhaal gebouwd. Geef zelf de startzin: “De ridder vertrok op reis. Zijn schildknaap...”

Elke leerling vult de vorige zin aan, en geeft 1 betekenisvol(le) woord(groep) (lees ‘zinsdeel’) en de volgende leerlingen gaan zo door tot we een verhaaltje krijgen. Laat af en toe een prent zien om het verhaal een wending te geven.

Noteer enkele zinnen op het bord.

2 Kern

2.1 Zinsdelen ontdekken

Gebruik de zinnen van de instapfase. Laat de leerlingen vragen stellen om deeltjes uit de zin te halen. Reik hen enkele vraagwoorden aan indien nodig: *Wie? Doet wat? Waar? Wanneer? Hoe? Waarom? Voor wie? Waarmee? ...* Wanneer een deeltje gevonden is, wordt de zin met dit deeltje voorop gelezen. Maak de leerlingen opmerkzaam dat het deeltje met klemtoon gezegd moet worden.

Na het behandelen van de zinnen kun je een aantal zaken samen met de leerlingen besluiten:

- Sommige woorden van een zin horen samen, ze vormen een deeltje van de zin: de zinsdelen.
- Zinsdelen vind je door vragen te stellen met vraagwoorden zoals: *Wie/wat? Waar? ...*
- Zinsdelen kun je vaak voorop plaatsen, maar dan beklemtoon je deze.
- Werkwoorden staan apart (persoonsvorm).

Deel nu het kopieerblad uit. Laat de leerlingen per twee de zinnen uitknippen. De zin moet verdeeld (geknipt) worden in zinsdelen. Elke leerling doet dit eerst zelf en vergelijkt dan zijn resultaat met zijn partner. Samen moeten ze dan hetzelfde resultaat bekomen. Voorzie dus ook wat plakband voor de leerlingen.

Noteer de zinnen aan het bord terwijl de leerlingen werken.

Bespreek de zinnen. Laat goed verwoorden hoe een zinsdeel gevonden kan worden. Laat hen nu zelf de vraagwoorden aangeven en de zinsdelen – met klemtoon gelezen – voorop plaatsen.

Tijdens de bespreking kunnen de leerlingen hun zinsdelen correct aanpassen met wat plakband indien nodig. Bij een volgende fase gaan ze deze ‘zinsdeelkaarten’ nogmaals gebruiken.

Evalueer even of de leerlingen dit voldoende beet hebben. Indien nodig bespreek je samen met hen nog een zin.

2.2 Zinnen afbouwen

Hier gebruiken we de zinnen – die nu in zinsdeelstroken verdeeld zijn – van het kopieerblad.

Opdracht: Laat zoveel mogelijk zinsdelen weg, maar zorg ervoor dat de zin toch nog zijn betekenis behoudt, nog zinvol is.

Oplossingen: Elke leerling vertelt iets. / Maaïke vindt paardrijden een zeer toffe activiteit. / Iris gaat een nieuwe hobby kiezen.

2.3 Zinsdelen vervangen

Werk nog even door met de stroken van het kopieerblad. Laat de leerlingen bij elke zin één zinsdeel vervangen door een ander woord of een andere woordgroep. De leerlingen noteren deze zinsdelen op de daartoe voorziene lege stroken van hun kopieerblad.

Tijdens de klassikale bespreking kun je een aantal aandachtspunten laten verwoorden:

- Een zinsdeel bestaat uit één woord of uit een woordgroep.
- Soms moet een ander zinsdeel mee veranderen (bv. congruentie ond. – pv.).

2.4 Tweeledigheid van zinnen

Volgende zinnen staan op het kopieerblad van de leerlingen:

Gisteren speelden de leerlingen tikkertje op de speelplaats. De nieuwe leerling kon zeer snel lopen.

Hij is een echt spurtkanon! De meisjes vinden hem ook een knapperd.

In de klas wil iedereen naast hem zitten. Probeer hem maar niet boos te maken.

Laat de leerlingen in elk van deze zinnen het onderwerp zoeken. Laat ze het onderwerp geel kleuren. Hoe doen ze dit weer? Laat hen dit uitleggen voor ze de oefening aanvatten.

- Besluit:
- vragen 'wie/wat iets doet' of 'wie/wat iets is' (de wie/wat-vraag);
 - een ja/nee-vraag stellen: het onderwerp staat hier dan op de tweede plaats;
 - een bevelzin heeft geen onderwerp.

Bespreek nadien samen. De oplossingen:

*Gisteren speelden **de leerlingen** tikkertje op de speelplaats. **De nieuwe leerling** kon zeer snel lopen.*

***Hij** is een echt spurtkanon! **De meisjes** vinden hem ook een knapperd.*

*In de klas wil **iedereen** naast hem zitten. Probeer hem maar niet boos te maken.*

Laat de leerlingen de tweeledigheid van de zinnen aanduiden door een schuine streep (of twee) te trekken tussen het onderwerp en de rest van de zin.

*Gisteren speelden / **de leerlingen** / tikkertje op de speelplaats. **De nieuwe leerling** / kon zeer snel lopen.*

***Hij** / is een echt spurtkanon! **De meisjes** / vinden hem ook een knapperd.*

*In de klas wil / **iedereen** / naast hem zitten. Probeer hem maar niet boos te maken.*

2.5 Oefenfase

De leerlingen werken nu individueel aan de oefeningen in hun werkboek.

Een overzicht van de oefeningen:

1. Probeer goede zinnen te maken met deze zinsdelen. Zet steeds een ander zinsdeel voorop. Vergeet de hoofdletters en het passende leesteken niet.
2. Kleur het onderwerp geel. Zet een of twee schuine streepjes tussen het onderwerp en de rest van de zin.
3. Maak een zin met het gegeven onderwerp. Maak er daarna een vraagzin van.
4. Kleur het onderwerp geel in de opdrachtzinnen. Verander het onderwerp door een andere woordgroep en schrijf de zin opnieuw. Zorg ervoor dat de andere zinsdelen niet mee veranderen!
5. Zoek zelf een passend onderwerp.
6. Schrijf zelf een viertal zinnen over jouw eerste schoolweek. Kleur het onderwerp geel. Elke zin moet wel een ander onderwerp krijgen.

3 Slot

Hier herhaal je de leerinhoud nog eens kort door het meenemertje te lezen.

TAALBESCHOUWING: ZINNEN ONDERZOEKEN

Doelen

- De tweeledigheid van zinnen aanduiden.
- De persoonsvorm aanduiden en verwoorden hoe we hem vinden.
- Zinnen uitbreiden.

Materiaal

- Werkboek pag. 26–29

Lesverloop

I Introductie – Motivatie

Teken vooraf op het bord een zak met daarin de volgende woorden

willen jullie Wat Heb je
daarover een middelbare school. we
morgen al eens je nagedacht?
Bezoek later dan worden.

In de grabbelzak zitten zinsdelen, afkomstig van drie zinnen. De leerlingen nemen hun Werkboek, pag. 26 en bouwen deze drie zinnen op. Vertel hen ook dat de drie zinnen samen een minitextstje vormen. De hoofdletter verklapt het beginwoord van elke zin en het leesteken verklapt het laatste woord van elke zin. Wie vindt de juiste zinnen in de juiste volgorde?

De drie zinnen: – Wat willen jullie later worden?
 – Heb je daarover al eens nagedacht?
 – Bezoek dan een middelbare school.

Heeft iedereen dezelfde zinnen ontdekt? Hebben sommige leerlingen dezelfde zin maar een andere woordvolgorde? Was het moeilijk om de juiste zinnen te ontdekken?

Vraag hoe de leerlingen het onderwerp van de zin zoeken.

Dit kan op twee manieren: – Wie (of wat) doet iets? Wie (of wat) is/wordt iets?
 – Ja/nee-vraag stellen: het onderwerp vind je op de tweede plaats.

Bewust zijn er hier twee problemen ingebouwd die je reeds mag aanraken:

1) Zin 1 begint met een vraagwoord. De leerlingen merken dat het dan ook moeilijker is om het onderwerp te zoeken. Reik hen dan volgende truc aan: vervang het vraagwoord door een mogelijk kort antwoord hierop. Bv.: wat → dat/piloot Dat willen jullie later worden.
Nu zal het toepassen van de regels om het onderwerp te vinden, makkelijker verlopen.
Vertel hen dat dit straks verder uitgelegd zal worden.

2) Zin 3 is een bevelzin. Bevelzinnen hebben geen onderwerp.

Vraag nu om de zinnen af te bouwen door zinsdelen weg te laten. De boodschap van de zin moet wel zinvol blijven. In hun werkboek doorstrepen ze de 'overbodige' zinsdelen.

- Wat willen jullie later worden?
- Heb je daarover al eens nagedacht?
- Bezoek dan een middelbare school.

Tot slot vraag je hen om het onderwerp eens te vervangen door een andere woordgroep. Misschien moet er een ander zinsdeel mee veranderen? (congruentie ond. – pv.)

- Wat willen jullie later worden? → Wat wil jij later worden?
- Heb je daarover al eens nagedacht? → Heeft de juf daarover al eens nagedacht?
- Bezoek dan een middelbare school. → /

2 Kern

2.1 Onderwerp ontdekken

Lees samen met de leerlingen de tekst van oefening 2 in hun werkboek.

Daarna wordt er samen naar de onderwerpen gezocht. Laat de leerlingen de twee regels toepassen.

Noteer deze kort op het bord.

1) *Wie (of wat) doet iets? Wie (of wat) is/wordt iets?*

2) *Ja/nee-vraag stellen: het onderwerp vind je op de tweede plaats.*

De leerlingen kleuren de onderwerpen geel in de tekst.

Bespreek tijdens de zoektocht naar de onderwerpen zeker de volgende drie items:

1) In zinnen met vraagwoorden is het onderwerp moeilijker te vinden. Een trucje is om vooraf het vraagwoord even te vervangen door een kort antwoord en dan pas de regels toe te passen om het onderwerp te benoemen.

Som enkele vraagwoorden op en laat de leerlingen hierop een kort antwoord bedenken.

Bv.: wat? → dat hoe? → zo wie? → Els of Els en Peter

 waarom? → daarom waar? → daar voor wie? → voor Els

 ‘In de keuken hebben jullie het lekkere dessert verstopt.’

2) Bevelzinnen hebben geen onderwerp!

3) Een onderwerp is een zinsdeel.

2.2 Tweeledigheid van zinnen

Hiervoor gebruiken we de zinnen uit de tekst van oefening 2.

Vraag telkens wat er over het onderwerp gezegd wordt.

Zo wordt het aanvoelen van het latere onderscheid tussen naamwoordelijk en werkwoordelijk gezegde aangescherpt. Deze termen worden niet langer voorgeschreven door eindtermen/leerplannen (secondair onderwijs).

2.3 Persoonsvorm ontdekken

Ook hier gebruik je de tekst van oefening 2. Je kiest zelf de zinnen die nodig zijn voor de uitleg.

2.3.1 JA/NEE-VRAAG

Laat de leerlingen van de zinnen uit oefening 2 ja/nee-vragen maken. Vraag hen om het eerste woord te onthouden. Welk woord is dit? Het is een werkwoord en wel de persoonsvorm omdat deze met het onderwerp overeenkomt. Wijs de leerlingen er ook even op dat de persoonsvorm bijna altijd naast het onderwerp staat.

Een probleem ontstaat bij zinnen die beginnen met een vraagwoord. Kennen de leerlingen de truc nog die aangereikt werd om dit probleem te omzeilen?

Het vraagwoord omzetten in een kort antwoord.

Pas dan de ja/nee-vraag stellen.

Bv.: Hoe moet ik dat nu weten?

→ Zo moet ik dat nu weten. → Moet ik dat nu zo weten? [ja/nee] → moet = pv.

Regel 5 en 12 bevat telkens een persoonsvorm, afkomstig van een scheidbaar werkwoord. Hier kun je dan ook even de aandacht op vestigen. Het scheidbare deel hoort dus ook bij de persoonsvorm!

Indien nodig, kun je de leerlingen nog enkele scheidbare werkwoorden laten opsommen. Laat ze dan hiermee een zin bouwen (dus enkel met dat werkwoord) zodat duidelijk wordt dat het scheidbare deel van het werkwoord ook bij de persoonsvorm hoort.

Bv.: meenemen: Jonas *nam* dat schrift *mee* naar school.

Besluit: De persoonsvorm staat vooraan in een ja/nee-vraag.

2.3.2 GETALPROEF

Vertel de leerlingen dat er nog twee manieren zijn om de persoonsvorm te ontdekken. Werk weer met de zinnen uit het tekstje van oefening 2.

Vraag hen om het onderwerp te veranderen van enkelvoud naar meervoud of omgekeerd. Wat kunnen ze besluiten? *Dat er met het onderwerp ook een werkwoord verandert. Dat werkwoord noemen we dan de persoonsvorm.*

Bv.: Waar hebben jullie het lekkere dessert verstopt?

→ Waar heb jij het lekkere dessert verstopt?

De tweede manier om een persoonsvorm te vinden, is dus het omzetten van het onderwerp van enkelvoud naar meervoud of omgekeerd. We noemen deze manier dan de getalproef (het onderwerp verandert bv. van 1 persoon naar meer of omgekeerd).

2.3.3 TIJDPROEF

Maak weerom gebruik van de werktekst van oefening 2.

Laat nu de zinnen omzetten naar een andere tijd (t.t. → v.t.).

De leerlingen stellen vast dat er maar één woord verandert. Ook hier zien ze dat het gaat om de persoonsvorm. Laat weer opmerken dat het onderwerp naast de persoonsvorm staat.

Bv.: Kunnen jullie mij een wafeltje of twee geven?

→ Konden jullie mij een wafeltje of twee geven?

Je kunt de leerlingen wel even melden dat de zin nu niet altijd correct is, omdat je de tijd van het werkwoord hebt omgedraaid. Focus dus de aandacht meer op de persoonsvormen die van tijd veranderd zijn.

Besluit met te zeggen dat deze manier de tijdproef is.

2.3.4 BESLUITVORMING + MEENEMERTJE

Laat tot slot de drie manieren nog eens duidelijk verwoorden om een persoonsvorm te vinden.

Sluit daarna af met het lezen van het meenemertje 'De persoonsvorm'.

2.4 Oefenen nu!

De leerlingen kunnen nu zelfstandig aan de slag om de resterende oefeningen in hun werkboek te maken.

De laatste oefening is er eentje voor de vluigere leerlingen. Vertel de leerlingen dat ze hun meenemertje nog steeds kunnen raadplegen.

Een overzicht:

- Oefening 3: Kleur het onderwerp geel.
Schrijf dan voor elke zin de juiste letter:
d als het zegt wat iemand (iets) doet
i als het zegt hoe iemand (iets) is/wordt
- Oefening 4: Welke manier wordt er gebruikt om de persoonsvorm te vinden?
Kies uit: ja/nee-vraag – getalproef – tijdproef
- Oefening 5: Maak van de volgende zinnen ja/nee-vragen. Kleur hierin de persoonsvorm blauw.
- Oefening 6: Schrijf de zinnen in een andere tijd. Kleur hierin de persoonsvorm blauw.
- Oefening 7: Verander het onderwerp van enkelvoud naar meervoud of omgekeerd. Kleur in de nieuwe zin de persoonsvorm.
- Oefening 8: Schrijf de ganse zin opnieuw, maar vul aan met het gevraagde zinsdeel.

3 Slot

Noteer kort de opdracht op het bord. Dit kan snel tijdens de vorige lesfase (2.4).

De leerlingen voeren met één zin meerdere opdrachten uit waarbij ze tonen dat ze de leerinhouden van deze les onder de knie hebben. Ze doen dit op een kladblad.

Partnerwerk.

- Opdracht:
- 1) Verzin een zin met een onderwerp.
 - 2) Kleur hierin het onderwerp geel.
 - 3) Verander je zin: pas de getalproef toe.
 - 4) Verander je zin in een ja/nee-vraag.
 - 5) Verander je zin: pas de tijdproef toe.
 - 6) Vlugger klaar? Noteer een bevelzin.

Laat enkele leerlingen hun oplossingen vooraan voor de klasgroep uitleggen. Laat de andere leerlingen verbeteren waar nodig blijkt.

SPREKEN EN LUISTEREN

Doelen

- Nederlandse woorden in een reeks vreemde woorden herkennen en omgekeerd.
- Zinnen tot een ander zinstype ombouwen.
- Letterlijk en overdrachtelijk taalgebruik herkennen.
- De inhoud en de duidelijkheid van boodschappen beoordelen.
- De betekeniswijziging door accentwisseling in woorden en zinnen herkennen.
- Het accent juist leggen en de betekenis van boodschappen herkennen.

Materiaal

- CD
- Kopieerblad 36

Lesverloop

I Introductie – Motivatie

Op de CD zijn een aantal zinnen in een vreemde taal te horen. In elke zin komen een aantal woorden voor die we in het Nederlands ook gebruiken. Na elke zin mogen de leerlingen raden welke taal het was. Vraag hen of ze woorden herkend hebben.

Herbeluister de CD voor de leerlingen die hier en daar een woord gemist hebben.

Laat de leerlingen op basis van deze luisteroefening zelf verwoorden dat een aantal Nederlandse woorden afkomstig zijn uit andere talen. Het zijn dus leenwoorden.

Laat de leerlingen zoveel mogelijk leenwoorden noemen en bepaal telkens (indien mogelijk) de brontaal.

Leg de leerlingen uit dat niet alleen een taal maar ook het geheel van gewoontes en gebruiken eigen zijn aan een cultuur.

Suggestie: laat leerlingen met een andere culturele achtergrond vertellen wat ze 'vreemd' vinden aan onze cultuur. Wat hebben ze moeten leren toen zij of hun ouders hier kwamen wonen?

2 Kern

Interpretatie- en formuleringsfase

Hoe leer je iemand uit een andere cultuur wat te doen bij een ontmoeting? Verwijs hierbij naar de vorige les luisteren en spreken waar de leerlingen 'ontmoetingen' hadden met onbekenden.

Bekijk samen met de leerlingen de oefening op het kopieerblad en laat hen in duo's werken om deze oefening te maken.

Suggestie: je kan de zinnen ook op het bord zetten en zo laten aanvullen.

Bespreek de antwoorden klassikaal. Zijn er algemene regels vast te stellen voor het gebruik van 'u' en 'je'? De leerlingen zullen al vlug ervaren dat het essentieel over macht en gezag gaat en dus over de verhouding 'wie spreekt tegen wie'.

Oefenfase

Maak een denkbeeldige deur vooraan in de klas. Eén leerling zit thuis, aan andere leerling belt aan. De beide leerlingen improviseren een kort gesprek. Neem eventueel zelf de eerste aanbellersrol op je.

De aanbeller kan zijn:

- Een politieagent
- Een vriendje
- Een buurman
- Een bekende tv-ster
- Een verkoper
- Een onbekende
- De koning
- ...

Gebruik hiervoor de situaties uit de vorige stelles. Leerlingen die willen mogen hierop zelf variaties verzinnen.

Hoe de spelscènes kort. Bespreek achteraf telkens het gebruik van aanspreekvormen. Laat een scène eens herspelen in een 'verkeerde' aanspreekvorm.

3 Slot

Ga met de leerlingen op pad doorheen het schoolgebouw. Laat telkens één van de leerlingen vragen hoe laat het is aan iedereen die jullie pad kruist. Ga indien mogelijk ook even langs bij de directeur.